

volna. Némi pótlásul kaptuk ehelyett Kelemen Bevezetését. E megnyitó fejezet az Adattár tüzetes ismertetését nyújtja, miután előbb szakszerű utmutatást ad az elvégzendő levéltári kutatások módjáról, irányáról, stb.

Mindent összefoglalva, Biás István dicséretes munkát végzett az Unitárius Egyháztörténeti Adatok összegyűjtésével és kiadásával; Kelemen Lajos az adatok pontos közlésének revideálásával. E munka folytatását érdeklődéssel várjuk.

Dr. Borbély I.

Új könyvek.

Dávid Ferencz. Születésének négyszázados emlékünnepeére kiadja a Magyarországi Unitárius Egyház. Irtá *Dr. Kiss* Ernő. 93. l. Kolozsvár. Pályadíjt nyert munka, mely épp most jelent meg a Dávid F. ünnepély alkalmából. Megjelenését előre is jelezzük és ismertetést következőleg adni fogunk arról. Ára: 2 kor.

Déva vára. Irtá *Szabó* Imre. Kiadja a „Hunyadmegyei tört. és rég. társulat“ 28. l. Déva 1910. Déva várának története 11 fénynyomattal, mely röviden, szabatosan irt tájékoztatást nyújt a hitújítás történetében is szerepet játszott dévai várról. Ára 1 kor.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az angol unitariusok idei közgyűlésén, melyet *Harrison* I. elnöklete alatt Londonban tartottak, Tarrant W. G. lelkész az unitarismus történetéről és jelentőségéről olvasott föl. Az unitarismus történetét Angliában, Tarrant három név körül csoportosítja. E nevek: a Socinus Faustusé (1604.), a Locke Jánosé (1704), kit méltán neveznek kora Socinusának és a Priestley-é (1804), ki Birminghamból republikanus eszméiért kiűzve, Amerikába menekült és elhittette az unitarius tan magvait, melyek, a mint mondani szokták, a szűz talajban gazdag aratást hoztak, oly kitünő emberekben, mint Channing Ellery Vilmos, Parker Tivadar és Emerson. — Copeland Bowie titkár a közgyűlés előtt az ausztraliai, canadai és indiai unitarius mozgalmakat ismertette, melyek kilátásokkal teljesek.

A modern catholicismus Németországon is mind több követőt számlál és a pápa egymásután adja ki ellenök excommunicationioit. Közelebb Schnitzer müncheni tanárt átkozta ki modernismu-

sáért az egyházból. Schnitzer egy füzetet irt e czim alatt: „Jézus alapította-e a pápaságot? (Hat Jesus das Papsthum gestiftet?) és abban határozottan kétségbevonja Máté 16. r. 17. v. hitelességét: „Te Péter vagy és én ezen a kősziklán építem fel az én anyaszent-egyházamat.“ Ez a vers volt, mondja, a kiinduló pontja azoknak a szörnnyű hamisításoknak, melyek által aztán lassanként szentesítették a római püspököknek tulhajtott igényeit. Schnitzer azzal végzi „Nem, Jézus nem alapította a pápaságot, ilyenre sohasem is gondolt“.

A Borromeus-encyklika. A Borromeus-encyclikát, melyről a napi lapok az utóbbi hetekben többször szólottak, a pápa május 26.-án tulajdonképpen a róm. kath. modernisták ellen adta ki. A modernisták az ilyen támadásokhoz már meg vannak szokva s ez az encyclika az előbbieik után alig keltett volna feltűnést, ha a pápa a modernistákat nem azonosítja a XVI. száz reformatoraival, a kiknek idejében élt Borromei Károly, milánói érsek s tüntette ki magát a reformatio ellen való harcban. Az encyclikának ide vonatkozó része:

„Gőgös és lázadó emberek támadtak, Krisztus keresztjének ellenségei, földi érzelmek emberei, a kiknek istenük a has. Ezek nem az erkölcsök javítására törve, hanem a dogmákat tagadva, egymásra halmozták a zavart, szabadjára eresztették maguk és mások számára a szabadság gyepőlőjét; és megvetvén az egyház tekintélyének vezetését, a legromlottabb fejedelmek és népek kedvére, szinte erőszakosan routották le az egyház tanítását, alkotmányát, fegyelmét. — És követve azokat az igaztalanokat, a kiknek szól e fenyegetés: „Jaj nektek, kik rossznak mondjátok a jót és jónak a rosszat“, a lázadásnak e zavargását és a hitnek ez elferdítését reformnak nevezték, ők magukat pedig reformátoroknak. Pedig valóban megromlottók voltak, annyira, hogy egyenletlenséggel és háborukkal meritvén ki Európa erejét, előkészítették a mai idők lázadásait és apostásiáit, a melyekben egyetlen támadásban megújult az a három fajta, azelőtt különvált harc, a melyből az egyház mindig győzedelmesen került ki, az ó kor kegyetlen harca, aztán a herézis belső háboruja és evangéliumi szabadság czimén a bűnös szenvedélyek, a fegyelem megromlásának az a pusztítása, a melyet a középkor nem ismert.“

Méltán keltettek e kitételek visszatetszést azokban az országokban, hol protestánsok élnek. Németország követe által tiltakozott a Vatikánnál, minnek eredménye az lett, hogy a Vatikán a kihirdetést beszüntette. Magyarországon is az ügy július hóban hivatalos

tárgyalás alá került, miután Városi Gyula kalocsai érsek egyházmegyei papsága előtt az encyclikát kihirdette. Kuen-Ilédervary Károly gróf miniszterelnök, a képviselőházban ez ügyben hozzá intézett interpellatióra következőleg válaszolt:

„T. képviselőház! Van szerencsém a hozzám intézett interpellációra válaszolni. Az ügyre vonatkozó mai ismeretem alapján inkább arra fogok szorítkozni, hogy a hozzám intézett kérdés tárgyára vonatkozólag a kormány álláspontját kifejezzem. Magára a kérdésre vonatkozólag nem nyilatkozhatom addig, amíg tudomást nem szerezek arról, vajjon tényleg megtörtént-e az encyclikának a kalocsai érsek által való állítólagos kihirdetése. Hiszen mind máig csak az újságokból tudunk erről. A kormány mindenestre gondoskodni fog arról, hogy hivatalos tudomást szerezzen magának az iránt: mi is történt tulajdonképpen és tanácskozni fog arról, mi az, a mit a kormánynak esetleg tennie kell. Egyébként meg vegyök győződve és bátran mondhatom, hogy itt minden szándékosság ki van zárva. Azt hiszem, hogy ezt bátran kimondhatom. A kormánynak igenis kötelessége gondoskodni minden tekintetben arról, hogy a vallásfelekezetek közötti béke és együttélés meg ne zavartassék. Ez a kormánynak kötelessége, a mely az ő főlügyeleti jogán is alapszik és a mely eddig is, az élő szokásjogon nyugvó ugynevezett jus placeti alapján nem egyszer gyakoroltatott; de ettől is eltekintve, igenis kötelességének ismeri a kormány minden oly esetben, mely esetleg a vallásfelekezeti béke és együttélés megzavarását előidézné, útját állani annak és ha az mégis megtörténnék, a békés együttélést helyreállítani.“

A képviselőház a választ ellenvetés nélkül tudomásul vette és a protestánsok is megnyugvással fogadhatják az adott helyzetben a miniszterelnök válaszát, de kétségtelenül még nagyobb megnyugvással vennék, ha a vallásszabadságot sértő ilyen encyclikák, történelmileg nem igazolható támadások elvértve se hirdettetnének ki.

Az egyház feladata. Jaynes amerikai lelkész az egyház feladatát ezekben határozza meg: I. Az államok legnagyobb veszedelme mindig az erkölcsi rugó kiveszése volt. Az egyház ez ellen mindig dolgozott. Hirdette mindig a szellemi élet értékét. Az anyagiasság idejében a jellem értékét hangsúlyozta. Az emberiség tisztelének tárgyait őrizte. Magasra emelte a tiszta emberség symbolumait. A lélek nemes fellángolását tartotta az emberség legmagassabb

kifejezésének. Az egyház feladata az emberiség eszményeit tisztán és épen megtartani. II. Az egyház másik feladata, hogy az embereket az eszményekhez való hűségre készítse. Hogy felébreszse az emberekben a személyes felelősségérzetet. Hogy készítse az embereket az eszmények gyakorlati megvalósítására, hogy „szeretetre és jócselekedetre ingert kapjanak.“ Tartsa magasra az egyház az eszményeket, s azoknak gloriája által indítsa az embereket a szeretet és jócselekedetek gyakorlására.

Kiss S.

Értesítők. *A kolozsvári unitar. kollegium* (Papnevelő intézet, főgymnasium, elemi iskola) *értesítője* az 1909–10. iskolai évről. Szerk. dr. Gál Kelemen igazgató, a theol. részt dr. Boros György dékán. Az Értesítő két szakszerű értekezést is hoz: a kollegiumi Vári Albert vallástanárét: Gondolatok a vallás mezejéről s a theologiai Csifó Salamon tanárét: „Élet és vallás“ czimen; s dr. Gál Kelemenő találó megemlékezést Nagy Lajos elhunyt tanárról s Pálfi Mártontól Kanyaró Ferencz elhunyt tanár, történettudósról. — A theológián a tanerők száma volt: 7; a tanulóké: 13. A főgymnasiumban tanerők száma: 11; tanulóké: 321; ebből unitarius: 182. — Az érettségi vizsgán biztosok voltak egyh. részről: Báró Petrichevich-Horváth Kálmán és Fekete Gábor főgondnokok s Kozma Ferencz koll. felügyelő gondnok; a kormány részéről Péterfi Lajos budapesti áll. főgymn. tanár. — Az ifjuság kebelében a „Kriza önképzőkör“ működött Pálfi Márton tanár vezetése mellett; a felső osztályiak olv. egyesülete, melyet Kovács Kálmán tanár, s az alsó osztályiak olv. egyesülete, melyet Uzoni Imre tanár vezetett. — Az elemi iskolában tanerők száma: 2; tanulóké: 88; ebből unitarius: 34. — *A székelykereszturi unitar. gymnasium értesítője.* Szerk. Pap Mózes igazgató. Az Értesítőt az igazgató „Visszapillantása a székelykereszturi unitar. gymnasium multjára“ nyitja meg; azután Sándor János volt igazgató emléke következik és a Széchenyi emlékünnepe. Tanerők száma: 12; tanulóké: 202; ebből unitarius: 98. Az ifj. olv. kört Derzsy Zoltán tanár vezette. — *A dési községi polgári leányiskola értesítője.* Szerk. Kádár József igazgató. Az igazgató adatokat közöl az iskola történetéhez. (Részletes történetét az iskolának „Szolnokdoboka vármegye nevelés és oktatásiügyének történetében“ írta meg.) Tanerők száma: 7; tanulóké: 147; ebből unitarius: 3. (t.)

Raffaj Domokos †. Deli ifjú volt, mikor Székelykereszturt mint köztanító kezdte pályáját. Szülőhelye, Újszékely választotta meg onnan pár év múlva papjának, hogy ott hirdesse Isten igéjét egy életen keresztül. Papi tulajdonságai előbbre vitték. Tizenhét évig jegyzőséget, tizenkilenczig esperesi hivatalt töltött bé a székelykereszturi egyházkörben. A székelykereszturi gymnasiumnál ő vette át Árkosi Dénes volt ravai pap s esperes és Kovács Mihály kisolymosi pap s esperes örökét, hogy a vizsgákon egyházi részről

elnököljön, mely tisztét is jelesül töltötte bé. A predikálásra mindig sulyt fektetett s mint igchirdető is jó emléket hagy hátra.

Dr. Csernátoni Gyula †. Előbb a kolozsvári ref. kollegium tanára s azután besztercze-naszódmegyei s később kolozsvármegyei kir. tanfelügyelő volt. De nemcsak a tanügy terén működött sikerrel, hanem irodalomtörténeti tanulmányaival is. Azonkívül egyike volt azoknak, a kik a protestans testvériséget ápolják. Élt 52 évet.

Gyászhirek. *Raffaj Domokos* újszékelyi unitarius lelkész, keresztúrköri esperes, életének 68-ik, lekipásztorságának 45 ik és házasságának 43-ik évében, jul. 6-án meghalt. A család részéről gyászolják: *Raffaj Domokosné*, *Bereczki Póli* és fia *Raffaj Károly* s számos rokon. Haláláról az egyházközség is adott ki gyászjelentést. — *Imecs Lajos*, komjátszegi lelkész életének 69-ik, lekipásztorságának 41-ik évében július hó 22-én rokonai s egyházközsége fájdalmára megszűnt élni. — *Ürmösi Károly* unitar. lelkészt Kolozsvárt érzékeny veszteség találta. *Ürmösi Margitka* szülői és testvérei bánatára 1 éves korában, aug. 4-én más hazába költözött.

Perczel Ferenczné Kozma Flora írónőt fájdalmas veszteség érte. Édesanyja özv. *Lereldi Kozma Ferenczné*, zalakapolcsi Domokos *Judith* életének 78-ik évében augusztus 4-én Fejér megyében Baracskán elhalálozott. Tetemét a baracskai temetőben helyezték nagy részvét mellett végnyugalomra.

A „Keresztény Magvető“ 1910. évfolyamára befizették:

a) a 8 korona pártoló díjat:

Balázs Samu, Daniel Lajos, dr. Hajós Béla.

b) a 4 korona előfizetési díjat:

Balázs András, dr. Bartha Gyula, Bágyoni unitar. egyházközség, Biró Pál, Bodóczy Sándor, Borbély Máthé, Deák Miklós, Ekárt Andor, Felsőrákosi egyházközség, Ferenczy Lajos, Fülöp Mózes, Gál József, Gál Lajos, Gál Miklós (Sk.), Gálfi Mihály, Geréb Sándor, Geréb Zsigmond, Göncz Károly, Gotthárd Sándor, Iszlay Gábor, József Lajos, Kádár Lajos (I.), Konez Imre (ref. f. esp.), Kriza Sándor, Márkos András, Molnár Kálmán, Nagy Balázs, Nagy Béla, Nagy Dénes, Pap Sándor, Péter Ödön, Ravai egyház község, Rend Domokos, Sándor Áron, Sárosi József, Dr. Sükösd Zsigmond, Szabó Mihály, Szentmártoni Kálmán, Székelyszentmihályi egyházközség, Útő Béla.

1909-re : Göncz Károly, József Lajos, Nagy János.

1908-ra : Nagy János.

Isten és lélek. Armstrong A. Richardtól. Fordította Péterfi Dénes.
Ára 3 korona.

Vallás és szabadság. Angolból ford. unitar. lelkészek és tanárok.
Kiadta Ferencz József püspök. Ára 3 kor.

Chrysostomos két beszéde. Fordította Péterfi Dénes. Ára
1 korona.

A KERESZTÉNY MAGVETŐ

megjelenik minden két hónapban egyszer, legkevesebb 4 iv
tartalommal.

A Keresztény Magvető a szabadelvű kereszténység szolgálataiban áll. Célja: a tiszta keresztény theismus magasztos eszméit a jelenkor különböző gondolat áramlatai közt fentartani, s emellett szolgálni azoknak az érdekeknek is, melyek az egyház s különösen az unitarius és más szabadelvű egyházak életére történelmi vagy gyakorlati szempontból vonatkoznak.

S e végre közöl hit-bölcseleti és történelmi tanulmányokat, értekezéseket s másnemű dolgozatokat és egyházi beszédeket, s azon kívül az oktatás és nevelésügynek is tért szentel; az egyházi és oktatásügyi nevezetesebb mozgalmakat figyelemmel kíséri.

A Keresztény Magvetőt oly dolgozótársak támogatják, kik között hazánk nem egy elsőrangú írójával találkozhatnak az olvasó. Külföldről is van munkatársunk.

Pártoló díj 8 kor.; előfizetési ára egész évre 4 kor. Pártoló és előfizetési díj és minden közlemény a Szerkesztőséghez intézendő Kolozsvárra (Kossuth Lajos-utca 8. sz.)

A SZERKESZTŐSÉG.

Unitárius vallási könyvek:

Channing művei. Hat kötet. Egy kötet ára 240 kor. A Keresztény Magvető előfizetőinek postán küldve 150 kor. Kapható szerkesztőségünkénél, valamint a következők.

Unitárius Kis Tükör. Az unitárius egyház története, hitelvei, egyházalkotmánya és szertartásai. Ferencz József püspöktől. Harmadik átdolgozott kiadás. Ára 160 kor

Egyházszert. dolgozatok. Ferencz József püspöktől. Stein János könyvtárusnál.

Unitárius Káté. Ferencz József püspöktől. Ára 80 fillér.

Imakönyv templomi használatra. Albert János lelkészétől. Ára 4 kor.

A keresztény hittudomány összege. Az unitáriusok szerint. Eredetileg latin nyelven írta Szentábrahám L. Mihály püspök. Fordította Derzsi Károly. Ára 3 korona.

Unitárius kereszténység. Egyh. beszédek. Irta Péterfi Dénes. Ára Kókai Lajosnál Budapesten 320 kor.

A Jézus asztalánál. Beszédek és imák. Irta Péterfi Dénes. Ára Kókai Lajos bizományában Budapesten 3 korona.

Szabadelvű vallásos gondolkozás a XX. sz. kezdetén. Angolból ford. unitarius lelkészek és tanárok. Kiadta Ferencz József püspök. Ára 3 kor.